

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 26 (39)

Суми – 2021

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2021.i26.p102>

ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ¹

*Уткіна Марина Сергіївна,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінально-правових
дисциплін та судочинства,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3801-3742>*

Стаття була присвячена з'ясування місця та ролі як правоохоронних органів, так і фінансових установ щодо здійснення фінансового моніторингу в контексті протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Було проаналізовано діяльність Бюро економічної безпеки, Державного бюро розслідувань та Національного антикорупційного бюро України. Увага була акцентована на діяльності Державної прикордонної служби України, оскільки інформація, яка міститься у запиті Державної служби фінансового моніторингу, а також інформація, яка надана цією службою, може бути використана саме лише в контексті запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. В контексті здійснення фінансового моніторингу у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, увагу було зосереджено на взаємодії вищезазначених правоохоронних органів між собою, а також із фінансовими установами. Автором було проаналізовано сутність взаємодії правоохоронних органів із фінансовими установами, визначено, які саме правоохоронні органи залучені до здійснення фінансового моніторингу. Було також визначено, що суб'єкти первинного фінансового моніторингу (визначені у статті 6 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення») має право звертатися із запитом до правоохоронних органів щодо надання запитуваної інформації та/або документів. Було наголошено також і на тому, що до правоохоронних органів суб'єкти державного фінансового моніторингу мають право подавати отримані під час здійснення нагляду у сфері запобігання та протидії відомості, що можуть свідчити про ознаки вчинення правопорушень. У статті визначено, що з метою моніторингу ефективності функціонування системи запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, правоохоронні органи забезпечують формування комплексної адміністративної звітності у сфері запобігання та протидії.

Ключові слова: легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом; фінансовий моніторинг; правоохоронні органи; суб'єкти фінансового моніторингу; фінансові установи.

Utkina M.S. Interaction of Law Enforcement Agencies and Financial Institutions as to the Financial Intelligence in the Field of Combating Money Laundering. The article was devoted to clarifying the place and role of both law enforcement agencies and financial institutions in conducting financial intelligence in the context of anti-money laundering. The activities of the Bureau of Economic Security, the State Bureau of Investigation and the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine were analyzed. Attention was focused on the activities of the State Border Guard Service of Ukraine, as the information contained in the request of the State Financial Monitoring Service, as well as information

¹ Робота виконана в рамках проекту № 0120U100474 «Розробка методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів» 0120U100474

provided by this Service, can be used only as to anti-money laundering. In the context of financial intelligence in the field of anti-money laundering, attention was focused on the interaction of the above-mentioned law enforcement agencies with each other, as well as with financial institutions. The author analyzed the essence of the law enforcement agencies interaction with financial institutions, determined which law enforcement agencies are involved in financial intelligence. It was also determined that the subjects of primary financial intelligence (defined in Article 6 of the Law of Ukraine “On Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime, Financing of Terrorism and Financing of Proliferation of Weapons of Mass Destruction”) have the right to apply to law enforcement agencies to provide the requested information and / or documents. It was also emphasized that the subjects of state financial intelligence have the right to submit to law enforcement agencies the information obtained during the supervision in the field of prevention and counteraction, which may indicate signs of committing offenses. The article stipulates that to monitor the effectiveness of the system of anti-money laundering, law enforcement agencies ensure the formation of comprehensive administrative reporting in the field of prevention and counteraction.

Keywords: money laundering; financial intelligence; law enforcement agencies; financial intelligence entities; financial institutions..

Постановка проблеми у загальному вигляді. Взаємодія правоохоронних органів та фінансових установ становить собою одну із необхідних умов ефективної протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Проте, на сучасному етапі розвитку, слід констатувати, що стан нормативно-правового забезпечення узгодженої діяльності таких органів не можна визначити як належний. Розглядаючи питання взаємодії вищезазначених органів в контексті здійснення фінансового моніторингу, наголошуємо на складності визначення їх діяльності в цілому. Аналізуючи питання взаємодії правоохоронних органів та фінансових установ, актуалізується питання виокремлення цих органів, оскільки чіткого переліку їх немає. В цілому, аналізуючи взаємодію між правоохоронними органами, фінансовими установами, слід виокремити основний спосіб – це обмін інформацією. Даний спосіб зазначається у більшості нормативно-правових актах, які визначають правовий механізм протидії та запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, так званих «злочинних доходів».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо взаємодії правоохоронних органів між собою та фінансових установ в контексті здійснення фінансового моніторингу у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, виступало предметом досліджень представників наукової спільноти доволі фрагментарно. Вивчення питання мало місце при дослідженні діяльності правоохоронних органів чи фінансових установ загалом. Зважаючи на це, вищезазначена тематика актуалізується в контексті протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Метою статті є дослідження взаємодії правоохоронних органів та фінансових установ щодо здійснення фінансового моніторингу у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Виклад основного матеріалу. Як нами вже було зазначено раніше, доходи, одержані злочинним шляхом, становлять собою не лише загрозу для економіки будь-якої країни, але й її національної безпеки в цілому. Зважаючи на це, легалізація злочинних доходів становить собою системну загрозу для фінансової та економічної сфер, а також національної безпеки України [1, с. 125]. В даному контексті актуалізується питання щодо діяльності правоохоронних органів, фінансових установ, а також їх взаємодії. Розглядаючи взаємодію правоохоронних органів та фінансових установ в контексті здійснення фінансового моніторингу у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, насамперед, необхідно надати визначення категорії «взаємодія» в цілому.

Зокрема, знаходимо визначення категорії «взаємодія» у Словнику української мови. Так, у тлумачній доктрині зазначено, що взаємодія становить собою філософську категорію, що відображає процеси впливу об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість і породження одним об'єктом іншого [2, с. 88]. Знаходимо також і визначення категорії «взаємодія» в управлінському контексті. Зокрема, В. Завгородній [3, с. 9] розглядає «взаємодію» як форму зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємодоповнюючи один одного, створюють умови для успішного функціонування системи в цілому. Також він наголошує на тому, що в контексті управлінського підходу, потрібно також

виокремити і управлінську функцію взаємодії, зважаючи на те, що вона спрямована на переведення системи від індивідуальної до спільної, узгодженої за місцем, часом і метою діяльності. Таким чином, необхідно зазначити, що у даному процесі відбувається взаємний вплив одного об'єкта на інший.

У свою чергу, також представники наукової спільноти досліджували питання принципів взаємодії суб'єктів боротьби з корупцією. Так, Т. Хабарова визначила, що під ними необхідно розглядати систему установок, керівних начал, відправних положень, які відбивають об'єктивні закономірності розвитку правоохоронних відносин у сфері боротьби з корупцією на сучасному етапі існування суспільства і визначають сутність взаємин між суб'єктами, які взаємодіють з метою виконання покладених на них загальних та індивідуальних завдань [4, с. 227]. Зважаючи на це, за аналогією ми можемо визначити і принципи взаємодії суб'єктів у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, як систему певних базисних положень, що відбивають об'єктивні закономірності розвитку правоохоронних відносин у сфері протидії легалізації так званих «злочинних доходів» і визначають сутність взаємин між суб'єктами, які взаємодіють з метою виконання покладених на них загальних та індивідуальних завдань. Дане визначення принципів безпосередньо відображає і зміст, сутність категорії «взаємодія».

Аналізуючи взаємодію правоохоронних органів із фінансовими установами в контексті протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, визначаємо, виходячи із аналізу нормативно-правових актів, декілька форм їх взаємодії. Зокрема, виокремлюємо організаційну форму, до якої відносимо і обмін інформацією (про який наголошували раніше), проведення спільних нарад та засідань щодо протидії легалізації «злочинних доходів». За А. Стеблянко, слід виокремлювати також і другу форму – правову. До цієї форми взаємодії правоохоронних органів та фінансових установ було віднесено спільну участь у проведенні спеціальних операцій, оперативно-розшукових заходів; укладення адміністративних договорів; та нормотворчий процес. Розглянемо питання взаємодії правоохоронних органів та фінансових установ щодо здійснення фінансового моніторингу в контексті протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, більш детально.

В цілому, Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї

масового знищення» [6], виокремлює суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу. Зокрема, до першої групи відповідно до норм Закону належать наступні суб'єкти: банки, страховики (перестраховики), страхові (перестрахові) брокери, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи; платіжні організації, учасники чи члени платіжних систем; товарні та інші біржі, що проводять фінансові операції з товарами; професійні учасники фондового ринку (ринку цінних паперів), крім осіб, які провадять діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку; оператори поштового зв'язку, інші установи, які надають послуги з переказу коштів (поштового переказу) та здійснення валютних операцій; філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, що надають фінансові послуги на території України; спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу (крім осіб, які надають послуги в рамках трудових правовідносин) (суб'єкти аудиторської діяльності; бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку; суб'єкти господарювання, що здійснюють консультування з питань оподаткування; адвокатські бюро, адвокатські об'єднання та адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально; нотаріуси; суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги; особи, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами; суб'єкти господарювання, що надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна, а також суб'єкти господарювання, що надають за винагороду консультаційні послуги, що пов'язані з купівлею-продажем нерухомого майна; суб'єкти господарювання, що здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них; суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри); постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів; інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги. У свою чергу, до суб'єктів державного фінансового моніторингу було віднесено Національний банк України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, Міністерство юстиції України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Міністерство цифрової трансформації

України та спеціально уповноважений орган [6]. Таким чином, правоохоронні органи не відносяться до суб'єктів фінансового моніторингу. Відповідно до чинного законодавства правоохоронні органи беруть участь в здійсненні фінансового моніторингу, коли банки і небанківські фінансові установи, перевіряючи та аналізуючи фінансові операції клієнтів, виявляють підозрілі операції, вони інформують правоохоронні органи.

Також необхідно наголосити на тому, що суб'єкти первинного фінансового моніторингу, які були визначені вище, в контексті виконання завдань, які покладені на них відповідно до чинного законодавства, мають право звертатись із запитами конкретної інформації до правоохоронних органів, які зобов'язані протягом десяти робочих днів з дня отримання відповідного запиту надати запитувану інформацію та/або документи (їх копії, витяги з документів). Увагу слід також зосередити і на тому, що правоохоронні органи забезпечують певним чином дотримання саме адміністративної звітності в контексті протидії та запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, в контексті моніторингу ефективності функціонування системи запобігання та протидії легалізації «злочинних доходів».

Розглядаючи діяльність правоохоронних органів щодо протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та їх взаємодію, увагу необхідно звернути на наступні: Бюро економічної безпеки, Державне бюро розслідувань та Національне антикорупційне бюро України. Також потрібно виокремити і діяльність Державної прикордонної служби України у зв'язку із тим, що інформація, яка міститься у запиті Державної служби фінансового моніторингу, а також інформація, яка надана цією службою, може бути використана саме лише в контексті запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Бюро економічної безпеки було утворено з метою усунення дублювань функцій та повноважень інших органів щодо протидії економічним, фінансовим кримінальним правопорушенням проти держави, окрім тих, що розслідує Національне антикорупційне бюро України. Слід наголосити на тому, що в основу функціонування Бюро економічної безпеки була покладена саме аналітична робота [7]. Таким

чином, розглядаючи діяльність Бюро економічної безпеки щодо протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, Бюро взаємодіє із Державною службою фінансового моніторингу України. Взаємодія здійснюється наступним чином: остання передає інформацію Бюро економічної безпеки, у тому числі узагальнені матеріали (додаткові узагальнені матеріали).

Щодо Державної прикордонної служби України як правоохоронного органу із спеціальним статусом, слід зазначити, що інформація, яка міститься у запиті Державної служби фінансового моніторингу, а також інформація, яка надана Державною прикордонною службою України, може бути використана саме лише в контексті запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Розглядаючи діяльність Національного антикорупційного бюро України, слід наголосити, що воно уповноважене попереджати, виявляти, припиняти, розслідувати та розкривати кримінальні корупційні правопорушення, що віднесені до його підслідності (зокрема, ст. 209 Кримінального кодексу України).

В цілому, аналізуючи нормативно-правові акти, діяльність правоохоронних органів та фінансових установ, їх взаємодію, слід зазначити, що чіткого визначення, що належить до цієї категорії немає. Таким чином, основна форма взаємодії, яка була визначена – обмін інформацією, що встановлюється спільними наказами. А у законах міститься відсилка до правоохоронних органів щодо протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, проте доволі фрагментарна.

Висновки. Підводячи підсумки, наголошуємо на тому, що принципи взаємодії суб'єктів у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом необхідно розглядати як систему певних базисних положень, що відбивають об'єктивні закономірності розвитку правоохоронних відносин у сфері протидії легалізації так званих «злочинних доходів» і визначають сутність взаємин між суб'єктами, які взаємодіють з метою виконання покладених на них загальних та індивідуальних завдань. Дане визначення принципів безпосередньо відображає і зміст, сутність категорії «взаємодія». Виходячи із аналізу нормативно-правових актів, було виокремлено декілька форм взаємодії правоохоронних органів та фінансових установ. Зокрема, організаційну та правову форми.

Література:

1. Уткіна М. С. Здійснення фінансового моніторингу щодо протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом: зарубіжний досвід. Журнал східноєвропейського права. 2020. № 82. С. 124-129.

2. Словник української мови. Т. 5. Київ : Наукова думка, 1974. 840 с.
3. Завгородній В. А. Правове регулювання взаємодії органів Національної поліції та громадських організацій у протидії корупції: навч. посіб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2016. 168 с.
4. Хабарова Т.В. Адміністративно-правові принципи в системі заходів протидії корупції. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». 2016. Вип. 22. С. 226–230
5. Стеблянко А. Адміністративно–правові засади взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами щодо протидії легалізації злочинних доходів : анотація.
URL : https://sumdu.edu.ua/images/content/science/specialized_council/Steblyanko_summary.pdf.
Дата звернення : 28. 02. 2021 р.
6. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06. 12. 2019 р. № 361-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
7. Про бюро економічної безпеки України : Закон України від 28. 01. 2021 р. № 1150-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>